

IV. Kravchenko, O. Lobach

INSURANCE RESERVES IN BANK ACTIVITY: QUESTIONS OF THE THEORY AND JUDICIARY PRACTICE

The article is devoted to the analysis of such form of indicative banking activity regulations as normalization of deductions into reserves for risks-covering from active bank operations and to the comparative characteristic of legislative regulation of its creation in the financial and tax account and its influences on formation and solvency of banks. The practice of the tax and banking legislation application in consideration of the judicial disputes is generalized. Necessity of legislative improvement of norms which adjust legal relationship in sphere of formation and use of insurance reserves is marked.

УДК 341

Лехник Н. Л.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ОДНОСТОРОННЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ

У статті висвітлюються загальні питання, пов'язані з міжнародно-правовою природою односторонніх актів держав як суб'єктів міжнародного права.

Питання джерел міжнародного права є і буде актуальним у міжнародному праві, оскільки в процесі історичного розвитку суб'єктів міжнародного права відбувається постійна еволюція і в питаннях теорії. Так, як зазначають дослідники, найважливішим джерелом міжнародного права протягом сторіч було звичаєве право, що випливало з практики держав [1]. Кодифікація, яка здійснювалася в деяких галузях міжнародного права протягом ХХ століття, наприклад у міжнародному морському праві, дипломатичному та консульському праві, значно посилила роль договірної норми як джерела права. Як зазначено М. Ейкхерстом та П. Маланчуком в їхній праці, зміни, що сталися в міжнародному суспільстві від 1945 року, викликали принципову дискусію щодо джерел міжнародного права, і останні перетворилися на предмет жвавої теоретичної дискусії [2].

У статті 38 (1) Статуту Міжнародного суду [3] (далі у тексті - Статуту) зазначено:

Суд, який зобов'язаний вирішувати передані йому спори на підставі міжнародного права, застосовує:

а) міжнародні конвенції, як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, беззаперечно визнані державами, котрі є сторонами спору;

б) міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної за правову норму;

в) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями;

г) ...судові рішення і доктрини найкваліфікованіших фахівців з міжнародного публічного права різних націй як допоміжний засіб для визначення правових норм.

Це положення зі Статуту зазвичай сприймається як таке, що встановлює перелік джерел міжнародного права [4]. Але варто зазначити, що Статут було розроблено і підписано сторонами відразу по закінченні Другої світової війни і з того часу на практиці суб'єктами міжнародного права застосовуються й інші джерела, що останнім часом знаходять підтвердження і в теорії міжнародного права.

Природа односторонніх актів держав [5] на сьогоднішній день не є достатньо дослідженою, оскільки не існує однозначної відповіді навіть на запитання, чи односторонні акти є зобов'язан-

нями держави, чи їм, виходячи з їх практичної застосовуваності суб'єктами міжнародного права, повинна відводитись роль самостійних джерел міжнародного права, чи вони впливають на творення вже визнаних на сьогодні джерел.

Підтвердженням важливості та актуальності теми односторонніх актів у сучасному міжнародному праві слугує й те, що в Доповіді про роботу її 48-ї сесії Комісія з міжнародного права (далі у тексті - Комісія) в 1996 р. запропонувала Генеральній Асамблеї ООН включити право, що стосується односторонніх держав, як тему, що підходить до кодифікації і прогресивного розвитку міжнародного права [6]. Згодом, на 49-й сесії, була створена Робоча група, яка представила Комісії доповідь про доцільність і можливість проведення дослідження з даної теми, про її можливу сферу обсягу і зміст, а також план її дослідження. Починаючи з 50-ї сесії Комісії, було отримано і розглянуто доповіді Спеціального доповідача з даної теми. Крім того, Комісією вивчалася практика держав на основі отриманих відповідей на анкету, яка розповсюджувалася серед держав - учасниць ООН. Якщо в перших доповідях заторкувалися здебільшого теоретичні проблеми, пізніше порушувалися питання, пов'язані з практикою держав, а остання на сьогоднішній день, шоста доповідь, представлена на 55-й сесії Комісії, загалом стосується одного виду односторонніх актів, а саме визнання, а точніше, визнання держав.

Держави, діючи в міжнародній сфері, часто здійснюють односторонні акти з метою набуття певних правових наслідків. Такі акти можуть мати різну форму, зміст і стосуватися різних питань зовнішніх зносин.

Щодо того, чи можна вважати односторонні акти держав джерелами міжнародного права (а якщо можна, то які саме), незважаючи на беззаперечне визнання їх практичної важливості, до сьогодні в теорії існують дискусії. Багато в чому таке неоднозначне ставлення спричинене переліком, наведеним у Статуті. Виходячи з унікальності природи односторонніх актів, їх також не можна віднести до одного з підпунктів уже згаданої ст. 38 Статуту. Але ч. 1 ст. 38 Статуту не є вичерпною. Більше того, Міжнародний суд ООН (далі у тексті - Міжнародний суд) у справі про ядерні випробування визначив, що «заяви, які здійснені у вигляді односторонніх актів і які стосуються правових і фактичних ситуацій, можуть мати наслідком виникнення юридичних зобов'язань. У випадку, якщо держава, що зробила за-

яву, має намір узяти на себе зобов'язання згідно з його змістом, то в результаті такої заяви воно набуває характеру юридичного зобов'язання, а відповідна держава вправі тим самим дотримуватись лінії поведінки, що відповідає зробленій нею заяві. Зобов'язання такого характеру, виражене публічно, з наміром узяти його на себе навіть поза рамками міжнародних переговорів, має обов'язкову силу» [7].

Слід окреслити ознаки тих односторонніх актів держав, які мають міжнародно-правове значення.

Існує точка зору [8], що дати визначення одностороннім актам держави неможливо, оскільки односторонні акти держав за своїм характером є настільки різноманітними, що в них важко виявити який-небудь елемент внутрішньої єдності. Кожне визначення односторонніх актів буде дуже абстрактним, а тому не стане корисним для дослідження. Згідно з цією точкою зору було б корисно визначити деякі категорії актів та безпосередньо розглядати норми, що відповідають кожній із них. Інші автори дотримуються позиції, що можливо виділити деякі норми, загальні для всіх односторонніх актів, але є й норми, характерні для кожної категорії односторонніх актів. Надалі будемо дотримуватися точки зору останніх авторів і виділимо певні спільні риси для всіх.

Основною ознакою таких актів є односторонній характер їх волевиявлення. Вони здійснюються лише однією стороною і не потребують згоди інших суб'єктів чи виконання ними певних дій для прийняття таких актів. І, як зазначила Комісія в Доповіді про роботу її 49-ї сесії [9], п. 201, вона також не виключає так звані «колективні» чи «спільні» акти, оскільки вони здійснюються більшістю держав, які одночасно чи паралельно, як єдиний блок, виражають одну й ту ж волю до досягнення певних правових наслідків, і при цьому немає необхідності участі інших суб'єктів чи «сторін» у формі прийняття, зустрічної вимоги тощо. Інакше кажучи, односторонні акти держав не є обов'язково одноосібними.

Інколи може видатися, що акти, які здійснюються державами в процесі укладання, зміни, виконання, припинення дій міжнародно-правових договорів, мають односторонній характер. Такими прикладами є денонсація, приєднання, застереження, вихід з договору. Але насправді всі вони охоплюються дією Віденської конвенції «Про право міжнародних договорів» 1969 р. і права міжнародних договорів загалом, тож і за

природою набутих таким чином зобов'язань їх не можна вважати односторонніми.

Необхідно відзначити й те, що наслідки односторонніх актів, які є предметом дослідження, мають бути правовими. Тобто йдеться про наявність правовідносин, за яких держави створюють, змінюють чи припиняють для себе здійснення певного права. Ми повинні неодмінно зважати на таку ознаку й відокремлювати інші, здебільшого політичні, наслідки від правових. Щоправда, у зв'язку з цим можуть виникнути певні труднощі, оскільки, як було зазначено Комісією [10], інколи важко визначити, до якої категорії належить той чи інший акт. Однією з точок зору є та, що все залежить від намірів держави, котра здійснює такий акт. Але така позиція заперечується аргументами, що можливий випадок, коли односторонній акт, у тому числі зобов'язання, може бути юридично обов'язковим чи створювати правові наслідки за відсутності будь-яких явних ознак того, що це входило до намірів держави-автора. Або держави можуть здійснювати односторонній акт, не усвідомлюючи цього. Так, суд може дійти висновку, як це було в уже згадуваній справі про ядерні випробування, коли сторони вважали свої заяви політичними, що одностороння декларація, яка вміщує зобов'язання, зв'язує її автора за міжнародним правом, навіть якщо ця держава стверджує, що вона не передбачала вважати себе пов'язаною чимось подібним, коли вчиняла такий акт.

У питанні про те, чи може держава анулювати односторонній акт, виданий нею, в рішенні Міжнародного суду в справі про військову і напіввійськову діяльність у Нікарагуа і проти Нікарагуа [11], суд підтримав ту точку зору, що здатність держави анулювати односторонні зобов'язання, які вона дала, залежить, принаймні частково, від того наміру, який вона мала при вчиненні даного акту. Тобто якщо вона мала на увазі, що зобов'язання може бути відмінене, то воно повинно допускати відміну з дотриманням тих умов, які ця держава висувала щодо цього. Як зазначив один із членів Комісії, якщо намір держави не можна встановити, то можливість відміни повинна презюмуватися, оскільки правовідносини, створені одностороннім актом, не мають взаємного характеру. Остання позиція виглядає слушною з огляду на те, що кожна держава є суверенною.

Також варто відзначити, що в контексті розгляду односторонніх актів держав не повинно досліджуватись питання визначення і наслідків

міжнародно-протиправних діянь, оскільки вони є предметом розгляду в темі міжнародної відповідальності держав.

Односторонні акти, які беруться нами до уваги, мають обов'язкову юридичну силу в міжнародному праві, оскільки держава, яка його проголошує, є суверенною та дотримується принципу добросовісності. На сьогоднішній день у міжнародному праві не існує спеціального принципу, імперативної норми для виконання таких односторонніх зобов'язань, який є, наприклад, у праві міжнародних договорів - *pacta servanda sunt*.

Публічність міжнародного одностороннього акта свідчить про доказ його існування і наміру, з яким його було вчинено, як і виявлення його бенефіціарію. Хоча й немає конкретно визначених положень, які б передбачали обов'язковою умовою елемент публічності, логічно припустити, що односторонній акт має бути відомим державі, щодо якої правове становище держави-автора змінюється.

Односторонні акти можуть викликати реакцію з боку інших держав. Така реакція може вплинути на те, чи вважати акт одностороннім, оскільки не виключена ситуація, коли виникнуть договірні відносини між державами, які регулюються Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 р.

Односторонніх актів держав інколи в своїх рішеннях торкається Міжнародний суд ООН. І, безумовно, є досить багатою практика держав, можливо, набагато старіша за існуючі судові рішення.

Можна виділити такі акти, що охоплюються темою: односторонні акти обіцянки чи згоди, визнання, односторонньої відмови, протесту. Також можна назвати інші акти, які мають односторонній характер, але через певні особливості потребують виділення в окрему групу, зокрема, повідомлення (нотифікації), виступи представників держав у ході розгляду в міжнародному судовому органі, мовчання держави, яке може потягнути за собою зміну позиції держави з міжнародного права чи привести до того, щоб та чи інша юридична ситуація стала протилежною йому, односторонні декларації, лінії поведінки держави, акти, що є визнанням, котре мається на увазі, тощо.

Таким чином, основна сутність одностороннього акта полягає в тому, що він є результатом волевиявлення однієї держави, яким держава бере на себе певні зобов'язання. І тому він за

своєю природою суттєво відрізняється від міжнародно-правових договорів, які передбачають узгодження волі кількох держав. Односторонні акти широко використовуються в практиці дер-

жав, але потребують окремого подальшого теоретичного дослідження з метою їх повноцінного функціонування в міжнародному публічному праві.

1. Див.: Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом.- Харків: Консум, 2000.- С. 70; Bemardt R. Customary International Law, EPIL 1 (1992), P. 898-905.
2. Маланчук П. Там само.- С. 70.
3. Статут Міжнародного суду ООН.
4. Див.: Маланчук П. Вказ. праця.- С. 71; Mendelson M. The International Court of Justice and the Sources of International Law II Fifty Years of the International Court of Justice I Lowe V., Fitzmaurice M. (eds).- 1996.- P. 63-89.
5. Детальніше про односторонні акти держав див.: Калам-карян Р. А. Международно-правовое значение односторонних юридических актов государств.- М.: Наука, 1984.
6. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи. Пятьдесят первая сессия. Дополнение № 10 (A/52/10).- С. 227, 324-325.
7. Динь Н. К., Дайе П., Пелле А. Международное публичное право.- Т. 1.- К., 2000.- С. 221. Див.: serie A/B, № 53, р. 69(1974).
8. Доклад Комиссии международного права о работе ее пятидесятой сессии 20 апреля - 12 июня 1998 года, 27 июня - 14 августа 1998 года // Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Пятьдесят третья сессия. Дополнение № 10/A/53/10.- ООН, Нью-Йорк, 1998.
9. Сборник докладов 49 сессии 12 мая - 18 июня 1997 года // Генеральная Ассамблея. Официальные акты. Пятьдесят вторая сессия. Дополнение № 10 (A/52/10).
10. Доклад Комиссии международного права о работе ее пятидесятой сессии...- С. 88.
11. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) // Jurisdiction and Admissibility. Judgment, I.C.J. Reports.- 1984.- P. 418.
12. Доклад Комиссии Международного права о работе ее пятьдесят четвертой сессии 29 апреля - 7 июня 2002 года, 22 июля - 16 августа 2002 года // Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Пятьдесят седьмая сессия. Дополнение № 10/A/57/10.
13. Доклад Комиссии Международного права о работе ее пятьдесят пятой сессии 5 мая - 6 июня 2003 года, 7 июля - 8 августа 2003 года // Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Пятьдесят восьмая сессия. Дополнение № Ю/A/58/10.

N. Lekhnyk

INTERNATIONAL LEGAL NATURE OF UNILATERAL OBLIGATION OF A STATE

The article is devoted to the general issues connected with international legal nature of the unilateral obligations of states as the subjects of international law.

УДК 343.121.5

Мокрицька І. Я.

ПРОБЛЕМИ ПОВНОТИ, ВСЕБІЧНОСТІ І ОБ'ЄКТИВНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ЗЛОЧИНИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Статтю присвячено розглядові проблеми повноти, всебічності й об'єктивності судового розгляду справ про злочини неповнолітніх з точки зору теорії і практики кримінального процесу України.

29 листопада 1985 р. Україною був підписаний договір під назвою «Пекінські правила», за яким вона взяла на себе зобов'язання викону-

вати мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй стосовно відправлення правосуддя щодо неповнолітніх [1]. Відповідно до цих